

Ємець Н. О.,

викладач кафедри англійської і німецької філології та перекладу імені професора І. В. Корунця
Київського національного лінгвістичного університету

АМЕРИКАНСЬКА ЖІНОЧА ПОЕЗІЯ КОЛОНІАЛЬНОЇ ДОБИ У РАКУРСІ ЕГОЦЕНТРИЧНОСТІ: СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ

Анотація. Статтю присвячено огляду егоцентричності поетичних текстів у соціокультурному ракурсі. Важливою передумовою дослідження егоцентричності визначено загальнофілософське та психологічне тлумачення зазначеної категорії. З позиції лінгвістики егоцентричність розглядається у термінах концепту ego – макротекстуального конструкту самореферентної площини концептуальної картини світу особистості. Художній концепт ego тлумачиться як кодувальна его-орієнтована одиниця поетичної картини світу автора, що вміщує інформацію про власне Я. Відповідно, важливим чинником формування та розгортання зазначеного концепту визнано соціокультурний аспект як індикатор культурного коду автора. Під культурним кодом розуміємо історико-соціальні передумови формування й еволюції поетичного стилю митця. Для дослідження концептуалізації егоцентричності американської жіночої поезії колоніальної доби залучено історично, соціально та культурно важливі події для становлення та розвитку літературної спадщини Нового світу. Результати розвідки засвідчили вплив історико-культурного фактору, що виявився у домінантності тематичних ліній і дистрибуції художніх концептів. Ядерність тематичної лінії *божественного* доводить відданість традиціям Старого Світу у наслідуванні традицій Пуританства та віднайдення поетичного ego у площині релігійності життя. Дистрибуція концептів простору егоцентричності продемонструвала напрями тематичного розгортання як індикатор культурного впливу на формування авторської свідомості. Перспективою у дослідженні егоцентричності поетичних текстів визначено можливість залучення до пошуків творів авторок різних епох для встановлення еволюційного складника у структурі художнього концепту ego. Для конструювання загального концептуального простору ego та для виявлення гендерних особливостей утілення егоцентричності доцільним вважаємо залучення до матеріалу розвідки творів американських поетів-чоловіків.

Ключові слова: американська жіноча поезія, художній концепт, концептуальний простір, егоцентричність, поетика, лінгвопоетологія.

Постановка проблеми. Поетичні тексти як утілення особливого типу мислення та світосприйняття завжди привертала увагу науковців у зв'язку з неконвенційністю відображення авторської картини світу. Проблема вивчення віршованих творів через специфіку їхньої текстової організації залишається у фокусі уваги вчених і висвітлюється з огляду на міждисциплінарність сучасних досліджень із різних підходів у філологічних студіях.

Крізь поетичне мовлення втілюється особливий тип мислення, самопізнання і саморефлексії, що є проявом особистості митця. Алюзії до питання рефлексії та саморефлексії віднаходимо ще у поетиці Аристотеля. Надалі егоцентричність як

концепція спрямованості на себе залишається у фокусі дослідження різних наукових напрямів у межах панівних парадигм. Так, філософське, психологічне та літературознавче тлумачення егоцентричності нарощують смисли, додаючи нових відтінків у вивченні зазначеного питання.

Концепція особистості у загальнофілософському аспекті представлена категорією егоцентричності, яка еволюціонує відповідно до панівної наукової парадигми. На шляху розвитку від природної людини античності [1, с. 17] до раціональної особистості сьогодення [2, с. 129] змінюються ракурси віднайдення місця людини у Всесвіті, її впливу і взаємодії з навколишнім середовищем, самосприйняття та сприйняття інших щодо себе.

Дослідженням питанням егоцентричності опікуються і психологічні студії, пропонуючи свій погляд на концепцію особистості: від теорії З. Фрейда крізь трансформаційні теорії його послідовників, соціальну і гуманістичну психологію до «нарративного» визначення Его спостерігаємо зміни у тлумаченні психологічної категорії егоцентричності [3, с. 25–26]. На сучасному етапі розвитку психологічних наук категорія егоцентричності позначає аспекти персональності як компонента особистості, що безпосередньо пов'язаний із зовнішнім світом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Лінгвістичну концепцію особистості, котра завдяки пануванню антропоцентризму у мовознавчих дослідженнях стає центром багатьох розвідок, розглядають під різними кутами зору, що сприяє розширенню і поглибленню знання про поняття загальнофілософської категорії егоцентричності [4, с. 29; 5, с. 366–367]. Вивчаючи функціонування мови як різновиду пізнавальної діяльності, когнітивна лінгвістика, де загальнофілософське тлумачення особистості на ментальному рівні репрезентовано концептом ego, торкається глибин свідомості [5].

У концепті ego вбачаємо кодувальну одиницю концептуальної картини світу особистості, що вміщує інформацію про «своє власне Я» [6, с. 6]. У художніх текстах загалом і поетичних зокрема окреслена концепція особистості в цілісному спектрі її знання про себе репрезентована художнім концептом ego – базовою одиницею самореферентності в концептуальній картині світу автора [7, с. 133]. Особливість актуалізації художнього концепту ego пояснюється жанровою своєрідністю поетичних текстів, концептуальний простір (далі – КП) яких народжується і розгортається лише у взаємодії з читачем, котрий інтерпретує поетичні смисли, інтегруючи їх у власну картину світу [8, с. 27].

Феномен авторської присутності залишається у центрі уваги дослідників, адже поезію характеризує високий рівень суб'єктивності. Це можна пояснити специфікою творчої авторської сутності з унікальним баченням світу, викладеним у поетичному творі. Наголосимо на важливості присутності

читача у тексті, який стає співтворцем поетичної картини світу і тлумачить авторський задум крізь власну призму егоцентричності [8, с. 43].

Метою статті є визначення меж егоцентричності поетичних текстів для їх подальшого дослідження у соціокультурному ракурсі. Це питання висуває особливі вимоги до визначення меж категорії егоцентричності у ракурсі лінгвопоетики, адже правомірним є твердження, що будь-який віршований твір як експлікація почуттів, думок та емоцій є его-орієнтованим.

З огляду на вищезазначене концептуалізацію егоцентричності визначаємо як фіксацію свідомістю самореферентних аспектів світосприйняття. Концепт его є кодувальною одиницею концептуальної картини світу людини, що окреслює обриси знання про власне «Я». Отже, під концептуалізацією егоцентричності розуміємо класифікаційний процес, спрямований на виокремлення змістових одиниць людського досвіду самоідентифікації та самореферентності. У концептуальній картині світу егоцентричність зафіксована концептом его, головним чинником формування і розгортання якого є історико-культурний фактор. У поетичній картині світу виділяємо художній концепт EGO – складник поетичної свідомості автора, що переломлюється через когнітивні інтерпретаційні здібності читача як носія власної картини світу.

Виклад основного матеріалу. Магістральною детермінантою концептуалізації егоцентричності вважаємо історико-культурний аспект її розгортання як індикатор еволюційності его в концептуальній картині світу особистості. Так, наприклад, у концепті его античності віднаходимо природну людину, в его Середньовіччя закарбована людина божественна. В епоху Відродження его наповнюється характеристиками свободи й індивідуальності, а Просвітництво додає до його характеристик раціональності. Вектор его романтизму спрямований до внутрішнього світу людини, тоді як людина нового світу концептуалізує себе в ракурсі вольової активності та самореалізації. У XIX ст. поширюється ідея колективного характеру особистості, що відбивається в концепті его опозицією «я – інший». Основу розуміння особистості у більшості сучасних культур становить раціоналізм у поєднанні з культурними орієнтирами, які формують новий вектор розгортання концептуалізації егоцентричності.

Культурно вмотивованими чинниками концептуалізації у дослідженні егоцентричності вважаємо детерміновані культурним кодом історико-соціальні передумови формування й еволюції поетичного стилю автора. Культурний код розуміємо в широкому і вузькому значенні цього поняття. У першому разі, слідом за О.О. Селівановою, розглядаємо код культури як «мережу членування, категоризації, оцінок інтеріоризованого світу та внутрішнього досвіду людини» [9, с. 43], зумовлених культурою певного етносу й репрезентованих у знакових системах природної мови, мистецтва, звичаїв, а також у нормах поведінки членів певної соціально-етнічної спільноти [10, с. 10]. У вузькому значенні до коду культури відносимо фактори, зумовлені впливом історичного періоду, літературних тенденцій епохи й особливостей приватного життя і творчості авторок. Отже, у коді культури вбачаємо детермінанту формування особистості загалом і авторського поетичного стилю в межах епохи зокрема. Розглянемо історико-культурний аспект розгортання категорії егоцентричності у творах американської жіночої поезії колоніальної доби.

Історія американської жіночої поезії характеризується різноманітністю, енергією, прагненням висловити своє власне Я [11, с. 12–13]. Рання американська поезія – поезія колоніального періоду – тяжіє до прямого наслідування, адже більшість поетів були залежними від британської традиції віршованих форм. Колоніальна епоха широко представлена метафізичною і релігійною поезією. Так, наприклад, у поетичній творчості цього періоду переважають пасторалі, оди, елегії та послання – традиційні для Великої Британії XVI–XVII ст. поетичні форми [12].

Найвагомішою жіночою поеткою цього періоду без перебільшення можна вважати Анну Бредстріт, чиє життя припадає на епоху розбудови американського соціуму як незалежної, самобутньої нації на світовій політичній та економічній арені.

Важливою передумовою становлення національної ідентичності колоніальних часів було формування свідомості нового типу суспільства – різноманітного, цілеспрямованого, рішучого. З огляду на політичний і територіальні чинники – адже колонії були досить опосередковано пов'язані між собою – саме література виявилася тією ланкою, що не лише пов'язала міста та населення, а й значною мірою вплинула на формування новітньої американської свідомості.

Дослідники, визнаючи певну відмінність шляхів розвитку американської літератури XVII ст., загалом сходяться у визначенні літератури як «колоніальної» [13]. Так, доміантною для Півдня була наукова й описова література, представлена здебільшого жанрами памфлетів, трактатів та оповідань (А. Уайткер, Дж. Хеммонд). Колонії центральної частини дещо із запізненням реагували на новітні літературні тенденції: такі представники новоанглійської літератури, як Е. Уїнслоу та Дж. Сміт вийшли на літературну арену незадовго до революції. Визнання сучасників їм принесли намагання поєднати консервативність релігійного життя із сучасністю матеріальної буденності, але, безперечно, фактором, що об'єднав літературні течії американського суспільства XVII–XVIII ст., була «пуританська словесність», яка довгий час залишалася визначним чинником становлення та формування американської свідомості та літератури.

Інтерес до культурної спадщини «пуританського» періоду, а також оцінка її культурної значущості змінювалися в різні епохи. Упродовж певного часу роль творів письменників-пуритан применшувалася, інколи зовсім нівелювалася через, на погляд критиків, недостатню літературну цінність творів, але завдяки глибинним розвідкам П. Міллера, К. Мердока, Е. Моргана та інших дослідників внесок літературних діячів періоду XVII–XVIII ст. у розвиток і розбудову американської державності було піднесено на вищий щабель. Варто згадати ґрунтовні наукові праці та вітчизняних американістів, які так само високо оцінюють літературну значущість творів часів «пуританства» (Н.О. Висоцька, Т.Н. Денисова та ін.).

Незважаючи на полярність поглядів стосовно цінності літературних здобутків, незаперечною є ключова фігура поетичного дискурсу епохи. Як зазначає П. Міллер, саме з А. Бредстріт починається відлік суто американської (і не лише жіночої) поезії, з якої бере витоки література США із притаманними їй специфічними темами та технікою написання.

КП EGO поезії періоду колонізації вибудовується в концептуальній картині світу, що керується сакральним книжним словом. Як результат, тематика творів так чи інакше обертається довкола актуальних для соціуму біблійних сюжетів дидактично-повчального

характеру. Основною детермінантою концептуалізації егоцентричності в поезії А. Бредстріт є філософічність, яка фокусується на викритті таємниць життя світу, людини, соціуму. Так, припускаємо, що КП EGO поезії А. Бредстріт репрезентований темами релігії, церкви, освіти і т. ін., адже для поетки характерні релігійність пуританського світосприйняття та теологічна філософічність. Щобільше, беззаперечно цінною є інтимна лірика А. Бредстріт, де внутрішні переживання корелюють із доктринаю провіденціалізму і викривають EGO чуттєве, рефлексивне, християнсько-смирненне і пристрасне водночас.

Важливою умовою розуміння витоків концептуалізації EGO поезії колоніальних часів є аналіз історико-культурного контексту цього періоду. Так, у творчості А. Бредстріт присутні рефлексія діалогів із попередниками, символіка багатомовної європейської культури, сучасна матеріальна реальність світу [14]. Поліфонічність творів відкриває можливості для їх багатомірності сприйняття. Більш пізня творчість авторки відзначається глибоким психологізмом, зосередженим на розкритті гострих внутрішніх конфліктів [15, с. 24–25]. Не можна не відзначити дуалізм прогресивної незалежної думки у традиційних канолах пуританства.

Егомарковані контексти в поезії колоніальної доби містять чотири тематичні лінії: *божественного, кохання, країн і території та смерті*. Провідною лінією з кількісним показником 53,85% є тематична лінія *божественного*. У межах цієї лінії реконструйовано тринадцять тематичних доміант. Дистрибуція художніх концептів, загальна кількість яких становить 55 одиниць, свідчить про ядерність концепту god поруч із концептами *betrayal, heaven, light, love, care, child, life, eternity, soul і spirit*, що належать до ближньої периферії.

Спільним художнім концептом для всіх тематичних доменів виявився концепт god як підтвердження тези про релігійність епохи. Концепти *heaven, light, love, care, child, life, eternity, betrayal, spirit і soul* фігурують у двох тематичних доменах, наголошуючи на вірності цінностям християнства. Інші художні концепти репрезентовані лише в межах одного тематичного домену. Таким чином, ядерним концептом простору его американської жіночої поезії колоніальної доби є god. Ближню периферію становлять *heaven, light, love, care, child, life, eternity, betrayal, spirit та soul*. Інші художні концепти займають дальнє периферійне положення.

Аналіз КП EGO колоніальної доби дозволяє виділити такі його характеристики: 1) превалювання тематичної лінії *божественного* в егомаркованих контекстах і ядерний статус концепту god у межах усіх тематичних доменів КП его свідчать про відданість традиціям Старого Світу та релігійність епохи; 2) історико-культурний чинник впливу на формування КП EGO зумовлює присутність тематичного домену *країн і території*.

Висновки. У дослідженні егоцентричності поетичних текстів як відображення особливого типу осмислення та репрезентації дійсності магістральною детермінантою її розгортання вважаємо соціокультурний чинник. Культурний код нації, закарбований історією у важливих датах і подіях, знаходить своє віддуння у поетичній картині світу віршованих текстів. Історичні передумови формування автора як особистості стають витоків формування концептуальної картини світу поетичних текстів. Так, віршовані тексти колоніальної доби тяжіють до наслідування літературних традицій Старого Світу. Приклади такого наслідування віднаходимо у тематичній

спрямованості текстів: домінантність тематичної лінії *божественного* підтверджує відданість пуританським традиціям суспільства Нового Світу. У дистрибуції концептів концептуального простору егоцентричності вбачаємо підтвердження важливості культурного компоненту: так, ядерні та периферійні концепти репрезентують центральні та другорядні вузли у концептуальній картині поетичних текстів як показник соціокультурного аспекту концептуалізації. Отримані результати свідчать про важливість урахування соціокультурного фактору у дослідженні егоцентричності поетичних текстів. Перспективою такого пошуку вважаємо можливість залучення до дослідження текстів авторок інших епох для встановлення еволюційних процесів концептуалізації.

Література:

1. Аристотель. Сочинения : в 4 т. Москва : Мысль, 1976. Т. 1. 550 с.
2. Мид Дж. Избранное / ред. Д.В. Ефременко. Москва : ИНИОН РАН, 2009. 290 с.
3. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. Санкт-Петербург : Питер, 2000. 720 с.
4. Маслова В.А. Статус картины мира и ее типы в антропоцентрической парадигме. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика»*. 2013. Вип. 18. С. 28–35.
5. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник. Полтава : Довкілля-К, 2008. 712 с.
6. Роджерс К.Р. Взгляд на психотерапию. Становление человека. Москва : Издательская группа «Прогресс», «Универс», 1994. 480 с.
7. Маслова Ж.Н. Когнитивная концепция поэтической картины мира : монография. Москва : Флинта, 2012. 420 с.
8. Островська А.В. Форми вираження авторської свідомості в творчості письменників нової генерації к. XIX – п. XX ст. (на матеріалі малої прози В. Стефаніка, О. Кобилянської, М. Коцюбинського) : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01. Донецьк : ДНУ, 1999. 205 с.
9. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
10. Рапай К. Культурный код. Москва : Альпина паблишер, 2019. 236 с.
11. Денисова Т.Н. Про літературу США. Вибрані статті українського американіста часів Незалежності. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2014. 531 с.
12. Літературознавчий словник-довідник / укл. Р.Т. Гром'як, Ю.І. Ковалів, В.І. Теремко. Київ : Академія, 1997. 752 с.
13. Теорія літератури : підручник / О.А. Галич, В.М. Назарець, Є.М. Васильєв / за наук. ред. О.А. Галича. Київ : Либідь, 2001. 488 с.
14. Wikipedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Anne_Bradstreet (дата звернення: 15.04.2020)
15. Венгеров Л.М. Зарубіжна література (1871–1973). Огляди і портрети. Київ : Вища школа, 1974. 391 с.

Yemets N. American female poetry of the colonial period in the egocentric perspective: socio-cultural aspect

Summary. The article deals with the poetic texts egocentricity investigation from the socio-cultural perspective. The philosophic and psychological definitions of the egocentricity category are viewed as the important research determinants. In the linguistic perspective, egocentricity is approached in the terms of concept ego, defined as the self-referent part of an individual's conceptual worldview. Literary concept ego is viewed as a coding ego-oriented unit of the author's conceptual worldview that contains the information about Self. Consequently, socio-cultural factor is regarded as an important determinant in formation and evolution of the concept. The cultural code is interpreted as socio-cultural

background of author's individual style development. Therefore, to the investigation of the egocentricity in the poetic texts of the colonial period, historical, social and cultural milestones that influenced the literary legacy of the New World were integrated. The research results proved the influence of the socio-historical factor that revealed itself in thematic lines dominance and literary concepts distribution. The central position of the *divine* theme line unveils the legacy of the Old World in following the Puritans traditions and uncovering the poetic ego in the religious plane. Literary concepts distribution demonstrates

the thematic determination as the indicator of cultural influence on the author's mind formation. The perspectives of the egocentricity investigation lie in the possibility of integration of the other women-authors' texts of different literary periods into the research of evolutionary constituent in the ego concept structure. Moreover, the introduction into the research of the male poetry may contribute to the egocentricity investigation from the gender perspective.

Key words: American female poetry, literary concept, conceptual space, egocentricity, poetics, linguopoetics.